

Duše zvířat ve světle duchovní vědy

Rudolf Steiner

Pravé sebepoznání člověka a poznání vlastní podstaty zvířat

Třebaže zůstane věčnou pravdou to, co bylo napsáno na slavném řeckém chrámu jako výzva pro nejnvtirnějši bytost člověka - *Poznej sebe sama* - musí to zůstat vodítkem veškerého myšlení, bádání a cítění, člověk přece jen brzy pocit'uje, když hledí nezaujatým pohledem do světa a na sebe sama, že sebepoznání nemůže být jedině nahlížením a civěním do vlastního nitra, či zrcadlením sebe sama, ale že pravé sebepoznání musí k člověku přicházet pohlížením na velký svět a jeho bytosti. Pravé sebepoznání nám dává teprve to, co je kolem nás a co je s námi více či méně spřízněné a spojené a vůči čemu se cítíme povýšeni nebo podřízeni. Člověk také vždycky pocit'oval, jak významné pro něj musí být vědění o těch stvořeních, jež jsou mu nejbližší v sestupné řadě - poznání vlastní podstaty a vnitřního života zvířat. Nechá- -li se člověk unášet rozmanitostí zvířecích forem, každá z nich mu bude poskytovat svou zvláštnost, která je utvářena v jednotlivosti. Již při povrchním pohledu zjistí, že všechno, co vidí v přírodě rozdělené na jednotlivá zvířata, může vidět také u sebe, ale uvedené do určité harmonie. Pohlédne-li na to, co ho zvenku obklopuje ve zvířecí říši, mohou ho tyto věci jaksí poplést, takže je musí nejprve roztřídit a to tak, že se rozhlédne po širokém okruhu zvířecího života.

Svět zvířat v nejbližším okolí člověka, porovnání chování zvířat s chováním lidí

Již ve svém bezprostředním okolí můžeme zjistit, jak různé si lidé počínají ve vztahu k jim příbuzným tvorům. Vidíme, jak jeden chce ve zvířatech vidět něco, co je v duševním a duchovním smyslu lidem co možná nejbliže. Známe ovšem také jiné lidi, které nikdy neunaví neustále zdůrazňovat odstup nejvyšších zvířat od lidí samotných. Pozorujeme také, jak taková rozličnost nalézá svůj výraz také v mravním chování. To nebo ono zvíře někdo doslova považuje za svého milého přítele a také se k němu tak chová, když poskytuje zvířeti nějaké služby a dává mu svou lásku a skládá v něj svou důvěru.

Na druhé straně někteří lidé chovají k těm či oněm zvířatům docela zvláštní odpor. A kdo se cítí spíše jako badatel, poukazuje pod etickým tlakem na podobnost vyšších zvířat a jejich úkonů s člověkem. Opice někdy provádějí takové věci, jako by měly

duševní a duchovní vlastnosti lidí. V nejnávšše vyvinutých zvířatech zase četní lidé vidí jakoby karikaturu lidského jednání, když pozorují pudy a instinkty, které jsou v člověku více či méně zeslabeny i v těchto nejnávšše vyvinutých zvířatech vystupují v surové, nenalíčené, nezušlechtěné formě. Člověka někdy dokonce přepadne jakýsi pocit studu.

Materialistické smýšlení a citění se zvláště v právě uplynulém období nijak neunavilo neustálým zdůrazňováním, jak všechno, co může projevovat lidská duše a k čemu se může pozvednout, je jistým způsobem naznačeno u zvířat, u kterých prý můžeme sledovat projevy řeči, smíchu, citu a mravního postoje. Mnozí si dokonce myslí, že u zvířat nacházejí jisté stopy náboženského citění a tvrdí, že všechno, co je u člověka dokonalé, se postupně vyvíjelo již u zvířat. U člověka prý jde pouze o souhrn jednotlivých vlastností, a proto se na člověka můžeme vlastně dívat jako na nejnávšše vyvinuté zvíře.

V jiných obdobích, kdy se uvažovalo méně materialisticky, nebyl nikdo schopen činit dost veliký odstup mezi člověkem a zvířetem. Podivuhodný názor na zvířata nacházíme například u Cartesia, kterého často nazýváme zakladatelem novější filosofie (1596 do roku 1650). Zvířatům odnímá všechno to, co vlastně dělá člověka člověkem, tedy rozum, chytrost a vůbec všechno, co shrnujeme pod pojem rozumová duše. Zvířata pokládá za jakýsi automat, který do pohybu uvádí vnější dráždění a vše, co se u zvířete projevuje vnějškově, je pouze účinkem tohoto podráždění. Cartesius se tedy na zvíře dívá pouze jako na vyšší, velmi složitý stroj.

Zvířecí duše a inteligence

Nenecháme-li však svoje hledisko zakalit žádným předsudkem a žádným zaujatým míněním, velmi brzy zjistíme, že tento Cartesiův názor nemůže obstát. Ve skutečnosti i při povrchním pohledu s naprostou jistotou zjistíme, že zvíře skutečně má ty projevy, které u člověka označujeme jako rozumné, chytré, jako duševní.

Vždyť hodně lidí říká, že u zvířete je charakteristické, že jeho inteligence, jeho duševnost jsou jistým způsobem ustálené, zatímco duševnost člověka, pokud ho můžeme vychovat, je dost proměnlivá. Tento názor však nemůže být jen tak beze všeho přijat, i když někteří jednotlivci tento názor zastávají. Zdůrazňuji, že mnohá člověku blízká zvířata se mohou v rozvoji inteligence dostat dost daleko.

Nemusíme se zabývat jednotlivými odstíny, které charakterizují tyto zvířecí duše, ale můžeme se pokusit naznačit, co se většina z vás dozvěděla, nebo přímo prožila. Kdo by nevěděl, jak dlouho si psi uchovávají v paměti, kde si něco schovali nebo podobně. Kdo by nevěděl, že kočky, které byly uzavřeny v té nebo oné světnici, otevřely samy od sebe kliku u dveří, aby se dostaly na svobodu. Ano, vůbec není nesprávné tvrzení, že koně, kteří byli jednou zavedeni ke kováři, znají cestu a když jim chybí podkova, jdou ke kováři z vlastního popudu.

Instinkt a drezúra zvířat

Kdo pozoruje takové věci, může stěží zamlčet, že pokud jde o jisté projevy inteligence a jisté duševní činnosti, je mezi zvířetem a člověkem jen jakýsi kvalitativní rozdíl, spočívající ve vystupňování duševnosti lidí vůči duševnosti zvířat. Velký počet lidí se ovšem s takovými skutečnostmi vůbec nezabývá a kde chybějí seriózní pojmy, přichází v úvahu jakoby v pravou chvíli slovo instinkt. Instinkt je takové sběrné jméno, opravdová směs, do níž se dává všechno, co se nechápe v pozemském životě! Jen málo lidí se ovšem stará o to, aby si uchovali jasnou představu o těchto mystických instinktech, použito v nevalném smyslu. Mělo by nás to však nutit zabývat se těmito skutečnostmi opravdu hlouběji.

Při pozorném pozorování zvířete zjistíme, že jisté duševní vlastnosti člověka, jako závist, žárlivost, láska, hašteřivost a jiné se vyskytují jak v říši zvířat, tak také u člověka, i když někdy v menší, jindy ve větší míře. Toto zjištění nás bude nutit k tomu, abychom se na tuto věc podívali poněkud pozorněji, neboť velmi četná pozorování zvířecího života jsou zaznamenána nejrůznějším způsobem.

Mohlo by to vypadat groteskně, ale kdo zvířata zná, nebude se podívat nad tím, že pečlivou drezúrou se například psi mohli přimět k tomu, aby ukázali na příslušnou kartu. Když se jim předložily karty s určitými čísly, a pak se jim předřikalo slovo pro toto číslo a karty se pak zamíchaly a předložily psům a zároveň se jim slovy oznámilo číslo, psi pak ukázali na příslušnou kartu, na níž bylo jmenované číslo. Nebudu mluvit o muži, který tvrdil, že když se svými psy hrál domino, dosáhl toho, že pořádně zakňučeli, když se jim nehodila nějaká kostka. To všechno jsou věci, které jsou vystupňováním toho, co zajisté zná každý z vás.

Musíme pak odkázat na to, že určité vlastnosti mohou být zvířeti vtisknuty tak hluboko, že jsou vtisknuty nejen jednotlivému zvířeti, ale také jeho potomkům. Jisté věci, které jsme naučili nějakého psa, se mohou objevit u jeho potomků, aniž by se to tito potomci mohli naučit od svých rodičů. Je to tak, že i když se hned po narození potomci vzdálili od svých matek, vlastnosti, jež se předek naučil, se opět ukázaly u potomků. Vnější vlastnosti, které se naučili, se vtiskly tak hluboce, že přešly do principu dědičnosti a prostě se přenesly z předků na potomky.

Příklad chování dvou psů a hranice jejich inteligence

Všechny tyto věci, které jsou nepopíratelné, vykazují ještě jiné faktory, nad kterým se můžeme podívat. Vezměme jiný příklad dvou psů, kteří si zvykli spolu honit krysy. Aby se jim v tom zabránilo, zavřeli je do dvou různých prostorů, které byly od sebe oddělené zavřenými dveřmi. Vyšlo najevo, že menší pes se dal nejdříve slyšet štěkáním a potom se většímu psu podařilo otevřít kliku dveří. Byli tak pohromadě a opět mohli jít společně na lov. Stalo se však ještě něco jiného. Oba psi znovu zavřeli do dvou oddělených místností, ale kliku dveří ještě přivázali provazem. Opět se

dorozuměli a pes přišel na to, že šňůru může překousnout. A tak byli opět spolu a vydali se na lov.

To je příklad, který může svádet k tomu, aby se mluvilo o značně inteligentním chování obou zvířat. Oba psy znovu ještě jednou zavřeli do různých prostor, ale tentokrát nad klikou napnuli látku, takže nebyla vidět. A teď opravdu již nemohli k sobě.

Vidíme tedy poměrně ostře vymezené hranice, kdy v posledním případě by bylo bývalo nutné, aby jeden ze psů došel k závěru, že přece musí nějak najít kliku. Nemohl ji vidět; předtím mohl vidět všechno, a proto nepřišel na to, co udělat.

Podivuhodná dovednost nižších zvířat, mravenců a včel

Tento případ můžeme považovat za jakési východisko pro další pátrání po hranici inteligence u různých zvířat. Pokud se týká duševnosti, můžeme nesmírně obdivovat také určitá nižší zvířata. Každý se smyslem pro zákonitost přírody bude obdivovat nejen činnost mravenců a jejich stavbu, ale také podivuhodnou dovednost včel. Postoupíme-li k vyšším zvířatům, můžeme obdivovat stavbu, do které se pustí bobr, a tak dále.

Vidíme, do jaké míry je rozvinutá inteligence těchto zvířat, která jim umožňuje vracet se k místu, kde někdy něco našla a sebrala. Tuto rozvinutou inteligentní činnost jako jakési pochopení můžeme také vidět v tom, že mravenec si vezme na pomoc jiného mravence. Namítalo se, že tato schopnost není nic jiného, než jakési jemnější vnímání toho, co leží na dotyčném místě. Mravenec, který jednou spatřil nějakou věc na určitém místě, je k ní opět nutkán svým jemným smyslovým orgánem, protože ji stále vnímá. Jistí badatelé si zase dali práci, aby takové námitky odstranili. Předpokládali, že mravenci nejsou schopni určité věci najít, neboť se prý jedná jen o zvýšené smyslové vnímání. Věci od mravenců proto postavili v protisměru větru, aby mravencům znemožnili je vycítit pomocí čichu. Zvířata přesto předměty opět našla, takže se zdálo být oprávněné tvrzení, že u nich skutečně existuje jakási schopnost vzpomínky, jakási paměť, která je neustále žene k místu, které si uchovali v paměti.

Činnost zvířat, hmyzu a včel, vytvářející pravidelné útvary

Přesto existují skutečnosti, které nás skutečně vyvádějí z míry. Zvířata mají opravdu jemný, ale přitom zřetelně daný dar konat to nebo ono. Když se nějaký hmyz chce zakuklit, můžeme pozorovat jak tká jednotlivá vlákna přesně podle jednotlivých siločar a směrů, jak je systematicky tká směr za směrem, a v tom, co zvíře koná, můžeme vidět rozvíjení jakési geometrie a aritmetiky, ke které člověk dospěje teprve po dlouhém učení. Například včelí buňka je vybudovaná podle tvaru pravidelného šestiúhelníku.

Je tomu tak i tehdy, jestliže se takový hmyz dostane do situace, kdy svou stavbu nebo svou činnost vůbec musí přizpůsobit novým poměrům. Vidíme, že v budování své stavby nepokračuje dále podle přijaté šablony, ale že se znamenitě přizpůsobí novým poměrům a situacím. Také zde můžeme pozorovat výskyt určitého způsobu inteligence.

Jistý badatel se pokusil dostat se na kloub zejména tomu, jakým způsobem se housenka zapře do kukly. Dotyčnou housenku nechal tkát na jejím zámotku a poté, co utkala tři vlákna, vyňal ji a usadil do jiné pavučiny, kterou odebral hmyzu, který také tkal jednotlivá vlákna, a vlákna, která už v pavučině byla, vyňal. Housenka tedy začala znovu od začátku a utkala tři vlákna. Když dotkala třetí vlákno, byla přesazeno do pavučiny, u níž bylo vyňato šest vláken a bylo tu jen sedmé, osmé a deváté vlákno a bylo ponecháno také první, druhé a třetí. Zvířátko začalo tkát páté, šesté a sedmé vlákno, pak opět přestalo.

Podivuhodné však bylo, že zvířátko, když utkalo šest vláken a bylo přesazeno do pavučiny, v níž už byla tři první, začalo ještě jednou tkát druhé a pak třetí, čtvrté, páté vlákno a tak dále, - chovalo se prostě jako chlapec, který se naučil básně, a má odříkat první tři strofy a pak má říkat sedmou. Podobně tomu bylo u tohoto zvířete. Vidělo, že tu byla ta tři vlákna, nemohlo se však podle toho řídit. Tak vidíme, jak v činnosti zvířete vládne jakýsi druh mechaniky.

Zřetelně to můžeme vidět také na jiném příkladu. Existuje hmyz, který se nazývá písečná vos, která má podivuhodnou vlastnost. Opustí svůj otvor, ale když najde nějaký hmyz, nezanechá ho ihned přímo do otvoru, ale nechá ho ležet u místa vstupu. Pak vstoupí dovnitř, aby prozkoumala, zda li-li je všechno v pořádku. Teprve pak si dojde pro hmyz a vloží jej dovnitř, což můžeme považovat za velmi rozumný postup. Celý postup však může pokračovat takto. Představte si, že písečné vose přisoudíte neúčinnost a její kořist jí odeberete a uložíte ji daleko vedle jejího otvoru. Vosa se vrátí, svoji kořist hledá a hledá a opět ji nalézá. Zase jde až ke vstupnímu otvoru, vstoupí dovnitř a teprve po prohledání celého místa vnese dovnitř ukořistěný hmyz. Uděláte-li to nyní ještě zevrubněji, když jí hmyz vezmete ještě jednou, pak jej opět přinese před svoji sluj, vstoupí a tak dále. Uděláte-li to čtyřicetkrát, tak písečná vos udělá tuto proceduru také čtyřicetkrát.

Postoj přírodní vědy a účelovost

Naše přírodní věda má ovšem již dávno za sebou dobu, kdy se domnívala, že při hledání příčin těchto věcí může vystačit jedině se slovy - boj o bytí, přizpůsobení a podobně. Třebaže to může znít pro mnohého nezaujatého myslitele sebepodivněji, říkalo se, že zvíře tyto instinkty získalo z určitých důvodů, že původně je vůbec nemělo. Někdy se však takové zvíře dopustilo činu, který se stal pro jeho život praktický, účelný. Tím, že zvíře tento účelný čin vykonalo, zlepšily se jeho životní podmínky a zvíře se podle toho začalo chovat. Ostatní zvířata, která se chovala méně účelně, postupně zahynula. U těch zvířat, která činila taková účelová jednání, se

takové impulzy k jednáním postupně dědily a staly se z nich zvyky a pudy a všechno to, co se projevuje v okruhu instinktů.

Použijeme-li však toto zjištění na okolní přírodu, mnohé vůči takovému názoru prostě neobstojí. Musíme se totiž ptát, jaká forma účelovosti je základem instinktů jistého hmyzu, který při zpozorování plamene se do něho vrhne, a tak zahyne.

Poznání ze života včel

Ani v jiném případě se nedostaneme příliš daleko s tímto instinktivním principem, podle kterého se tvrdí, že určité vlastnosti, které zvířata získala, předávají svým potomkům a dále se pak prostě dědí. Chceme-li tuto zásadu uplatnit například na včely, tak si musíme především ujasnit toto. U včel rozeznáváme královnu, trubce a pracovnice a všechny jejich určité znaky je uschopňují pro jejich činnost v úlu a ve včelím životě. V životě včel se po další generace neustále vyskytují pracovnice s určitými znaky, které trubci ani královna nemají.

Tedy se ptáme: Mohou se tyto znaky dědit? Je to nemožné, neboť pracovnicemi jsou právě ty včely, které jsou neplodné. Rozmnožování obstarávají ty včely, které nemají znaky pracovníků, přestože královna neustále rodí pracovnice s vlastnostmi, které královna nemá. Tu vidíme, že pouhá materialistická nauka o původu, vykládající o boji za účelem zachování existence, si na četných místech odporuje a tak se vlastně dostává do rozporu se svým tvrzením.

Příbuzné rysy ve zvířecí a lidské duši a propast mezi člověkem a zvířetem

Ty vlastnosti, které známe jako vlastnosti lidské duše, najdete v určité formě i v oblasti říše zvířat - zda slaběji nebo silněji je jiná otázka -, ale nacházíme je. Nacházíme i jistá vyjádření, na které se můžeme dívat jako na projevy inteligence a jisté rozumové činnosti. Je velkou otázkou, zda je nutné nacházet materialistické vysvětlení, že vše to, co je obsahem lidské duše, není nic jiného než vyšší přetvoření toho, co nacházíme ve světě zvířat. Jsou tyto příbuzné rysy ve zvířecí duši a v lidské duši dokladem toho, že člověk není nic jiného než jakési vyšší zvíře? Odpověď na tuto otázku může být dána a vyřešena jen pomocí duchovní vědy.

Svým nezaajatým pohledem duchovní věda vidí všechny příbuzné rysy člověka a světa zvířat, ale protože jde dále za to, co skýtá pouze vnější smyslový svět, protože jde až k duchovnímu základu jsoucna, je s to poukázat na významnou propast, která vzniká mezi člověkem a zvířetem. Podle duchovní vědy zvíře disponuje duševnem stejně jako člověk, ale jeho duševno je jinak uzpůsobené. Již v poslední přednášce, když jsme si ve vztahu k muži, ženě a dítěti postavili před duši obraz opětovaných pozemských životů, jsme poukázali na velkou rozdílnost mezi jednotlivým člověkem a jednotlivým zvířetem.

Individuální duše člověka a druhová (skupinová) duše zvířete

Krátce si to zopakujeme: Přesně takový zájem, který si vynutí jednotlivá lidská bytost ve svém vývoji od narození až ke smrti, v nás probouzí celý zvířecí druh. Jako osobnost je člověk vlastně druhem sám pro sebe. Co v případě lva vidíme u otce, syna, vnuka i pravnuka, je natolik navzájem společné, že se o tohoto lva zajímáme jen jako o určitý druh, či rod, jako o tento určitý typ, stejně jako se zajímáme o jednotlivého člověka. Biografie, kterou v pravém smyslu má pouze jednotlivý člověk, znamená pro jednotlivého člověka přesně to, co pro zvíře znamená popis druhu.

Rozdíl mezi individuální duší člověka a skupinovou, druhovou duší zvířete

To znamená, že přesně totéž, co připisujeme duši jednotlivého člověka, přisuzujeme duši celého zvířecího typu, celého zvířecího druhu. Duši člověka hledáme v něm, v člověku, ale duši zvířete hledáme mimo zvíře, ať to vypadá sebegroteskněji. Upozornil jsem na to, že právě tak, jako kolem slepého člověka existuje světlo, barva a lesk, i když je nevidí, tak existuje duchovní svět s jeho bytostmi i kolem člověka, který má jen fyzické vjemy. V okamžiku, kdy se člověku otevrou duchovní orgány vnímání a poznání, uvidí kolem sebe tyto duchovní bytosti a nový svět skutečností. Je to podobné, jako když člověku, který se narodil slepý a byl operován, vyvstane nový svět barev, světél a lesků, který byl kolem něj, přestože jej dříve vnímat neuměl. Individuální duše člověka sestoupila z vyššího světa do fyzického těla, které rozžehla a produchovala, ale zvířecí duši, která je jakousi druhovou, typovou nebo rodovou duší, nemůžeme ve fyzickém světě najít jako individuální stvoření. Tak jako ve fyzickém světě nacházíme v sobě uzavřené lidské individuality, tak v astrálním světě nacházíme uzavřené bytosti duševního rázu, jenže ty náležejí celé skupině stejně utvářených zvířat, patří jejich skupinovým duším.

Objasním to nyní srovnáním. Představte si, že bych stál před vámi, ale přede mnou by byla stěna, takže byste mě nemohli vidět, ale ta stěna by měla takové otvory, že bych jimi mohl prostrčit svých deset prstů. Uvidíte pak deset mých prstů, ale nevidíte mne samotného. Ze své zkušenosti ovšem víte, že tu někde musí být člověk, jemuž tyto prsty patří a odchýlíte-li tu stěnu, toho člověka odkryjete.

V podobném vztahu je duchovní badatel vůči duchovnímu světu. Ve fyzickém světě vidí různá, i když stejně utvářená zvířata, jako například lvy, tygry, opice a tak dále, ale pro něho jsou jednotlivými zvířaty, která sice nepatří ke společnému fyzickému tělu, ale určitě patří ke společné duševní bytosti. Stěna, která tyto duševní bytosti zakrývá, je prostě hraniční stěnou mezi fyzickým a astrálním světem. Nezáleží na tom, kde jsou jednotliví lvi, zda-li je jeden v Africe nebo ve zvěřinci v Evropě. Stejně tak, jako spojovací linie mých deseti prstů směřují k člověku, tak jednotlivé spojovací linie zvířat směřují k druhové duši.

Duchovní věda zřetelně od sebe rozlišuje člověka a zvíře tak, že to, co je pro zvíře ještě v duchovním, nadsmyslovém světě, a co se svým projevem může rozšiřovat až do fyzického světa, například do paže, u člověka již vniklo do těla. Že se toho zmocnila lidská individualita, to je vyšší vývoj člověka, a nemusíme se tedy divit, jestliže inteligentní projevy vykazují i jednotlivá zvířata. Tak jako na mých rukou, když je prostrčím stěnou, vidíte inteligentní projevy, jak uchopují to nebo ono, tak můžete také vidět, jak jednotlivé včely a jednotlivá zvířata vůbec, konají toto nebo ono. Vlastní původce činu však vůbec ještě nesestoupil do fyzického světa, ale zvířata pouze používá jako jakýsi orgán nebo článek, kterým se napřahuje až do fyzického světa. Právě na takových skutečnostech můžeme neustále vidět, že u většiny lidí v současnosti nejsou otevřeny duchovní oči jako vyšší poznávací orgány. Nemohou se tedy přesvědčit o tom, že v duchovním světě existují uzavřené zvířecí duše, které své mnohem jemnější orgány usazují do jednotlivých zvířat.

Můžete si však říci ještě něco jiného. Budete-li se domnívat, že ideje vidoucích lidí, jevící se docela bláznivě, jsou pravdivé, a použijete je jako hypotézu, pak se nám zde ve světě něco vysvětlí, něco pochopíme. Za těchto předpokladů pozorujme jeden z příkladů. Připomeneme si onu písečnou vosu, která si jakožto „výkonný orgán“ uloví kořist, položí ji před své hnízdo, pak tam vleze a opět si pro ni dojde. Základem tohoto chování je inteligence, ovšem nikoli stejná inteligence, kterou má ukazováček. I když by se v jednotlivém případě mohlo zvíře v jednání zmýlit, pořádek by se mohl udržovat jakýmsi „ústředním úřadem“, to je druhovou duší.

A jen tím, že „ústřední instance“, to je druhová duše, vlastní inteligenci, která však není v jednotlivém případě přiznána jednotlivému zvířeti - jen tak je možné, že v celé říši zvířat vládne moudrost a to nahoře, kde sídlí druhová, skupinová duše. Proto také vidíme, že druhová, skupinová duše vstupuje do hry všude tam, kde musí dojít k modifikacím vůči vnějším podmínkám.

Záleží-li totiž na tom, aby duchovno zvířete odpovídalo záměrům druhu, zvíře se stává součástí celku. Jestliže každému jednotlivému vojákovi přenecháte rozhodnutí, co bude nebo nebude dělat, jak by se potom mohl uskutečnit nějaký jednotný úkol? Není snad dokonce možné, že právě kvůli jednotě musí jednotlivec učinit pravý opak toho, co by chtěl? Uvažujete-li o této myšlence, pak shledáte, že zdánlivý rozpor se vyjasní v případě, kdy se můra dokonce vrhá do plamene a najde tam svoji smrt. V jednotlivém případě to vede ke smrti, ve velkém to však prospívá druhu.

Proces lidského a zvířecího vývoje

Mezi zvířaty tak vidíme rozšířené různé schopnosti a vlastnosti, moudrost a inteligenci. Také člověk nachází svůj základ v moudrosti, kterou má zvíře. Ptáme-li se na paměť člověka, pak konstatujeme, že člověk paměť má. Jestliže bychom se zeptali zvířete, zda také má paměť, musíme konstatovat, že zvíře je „posedlé“ představivostí, je „posedlé“ pamětí, neboť je článkem vyšší bytosti, která má paměť a představivost.

Je postrkováno moudrou skupinovou duší, která stojí nad ním, ale není v jednotlivém zvířeti.

Velmi dobře si to můžete vysvětlit za podmíněk, kdy cvičíme jednu ruku jako jednotlivý orgán. Když cvičíme jednotlivou ruku, musíme zapojit činnost ústředního orgánu. Má-li však být cvičení úspěšné, pak cvičení ruky musíme opakovat, aby se nám cvičení stalo zvykem.

Když pěstujeme a vychováváme jednotlivé zvíře, můžeme vidět, jak toto jednotlivé zvíře stejně jako jednotlivý článek postupuje jistým způsobem vpřed. Jeho vývoj pak působí zpětně na „ústřední instanci“ skupinové duše. Tento proces vstupuje do skupinové duše tak hluboko, že naučené vlastnosti, které se později změnily ve zvyk, se opět objevují u potomků.

U člověka tomu tak ovšem není. Člověk takové jednotlivé vlastnosti takto jednoduše nedědí, neboť to druhové je u něho zastíněno, nebo lépe řečeno osvětleno, tím individuálním.

Teprve se znalostí zmíněných skutečností můžeme získat přehled o procesu rozdílnosti lidského a zvířecího vývoje. Nauka o původu tvorstva je dnes blízko svému zániku. Určitými badateli je důsledně zpochybňováno to, co se tvrdilo ještě před krátkou dobou, totiž že jednotlivý člověk je blízký nej vyvinutějším savcům. Sice se tvrdí, že je nemožné, aby člověk byl potomkem opic, ale docela dobře se může tvrditi opak, neboť mnohé schopnosti máme společné s nižšími opicemi, takže jistí badatelé zastávají stanovisko, že prapředek, z něhož člověk pochází, už vůbec nežije. Přírodní věda stále ještě nemůže přijmout stanovisko, že opice zdegenerovala, ale člověk se rozvíjí vzhůru.

Duchovní věda tento původ nejen předpokládá, ale umí jej probádat ve vztahu k zvířecím typům a druhovým duším a lidským individuálním duším. Vrátime-li se od dnešních vyšších savců a od člověka zpět, tak přijdeme ke společnému předku, který však nebyl zvířetem v dnešním smyslu, ale byl blíže člověku než podobě dnešního zvířete. Skutečnými předky člověka a zvířete, které máme hledat, jsou v jistém smyslu druhové nebo typové duše?

Vývoj člověka od druhové bytosti k individualitě

Čím dále se vracíme v čase zpět, tím méně je člověk individuální bytostí. Individualnost se v člověku teprve vyvíjí a můžeme vidět jeho místo v budoucnosti, kdy v sobě bude mít ještě mnohem individuálnější rysy. Člověk dnes stojí uprostřed vývoje od druhové nebo typové bytosti k neustále individuálnější bytosti.

Při návratu k původu lidského pokolení nacházíme celé skupiny lidí, jejichž jednotliví členové nemají vyhraněný cit pro já. Daleko silnější je u nich cit pro příslušnost k určitému kmeni, cit pro rodinu, než cit pro jednotlivou individualitu. Jednotlivé individuality byly dokonce obětovány zájmům kmene nebo druhu. Zkrátka, vracíme-li se ve vývoji dále a dále zpět, máme tendenci přiznávat člověku skupinovou

duši, takže ve starých dobách, v dobách pradávnej minulosti, považujeme lidskou duši za skupinovú duši, podobnou dnešnej zvieracej skupinovej duši.

Lidská duše si však našla inú možnosť, ako sa ďalej rozvíjať. Jakou možnosť našla skupinová duša zvierate? Odpoveď znie: Druhá duša zvierate zakotvila, utvrdila a své jednotlivé znaky natolik zpevnila - a to ešte dříve než duša človeka -, že zvierata nebola schopná ďalšieho vývoje a zastavila sa na starom stupni.

Vrátame-li sa späť až k opici, musíme říci, že skupinová, druhá duša, ktorá je základom rôznych druhů opíc, své vlastnosti vtlačila do pevnej formy príliš brzy, a tyto vlastnosti, jednou vtěsnané, vlité do fyzických forem, již nemohla ďalej rozvíjať. Pokud jde o fyzické tělo, byl člověk jemněji utvářenou křehkou bytostí, stále ještě schopnou změny.

Skupinová duša človeka si uchovala schopnosť pretvárení a schopnosť ďalšieho vývoje. Ve své touze po vytvoření fyzického těla neklesla do fyzických forem tak brzy jako skupinová duša dnešních zvířat, ale čekala až do doby, kdy život na Zemi byl pro ni možný v širším měřítku. Zvieracej skupinovej duše však nemohly potrebovať těla zvířat, do nichž by pronikly takovým způsobem, jakým do fyzického těla pronikla lidská duša. Lidskému tělu byla uchována schopnosť stát se dokonalejším, a tak se lidské fyzické tělo může stát obydlím, chrámom vyšší individuality, v níž pak může žít také nadmyslová inteligence.

V samotných jednotlivých zvieratech proto nenajdeme schopnosti, jako je nadmyslová paměť, nadmyslová představivost a inteligence fyzických forem, ale najdeme ji nad zvieraty. U človeka však duchovno nalezneme vložené, neboť vstoupilo do človeka samotného. Nesmíme se proto divit, že sledujeme-li vesmírný vývoj nazpět, najdeme okamžik, kdy se na naší Zemi již dávno proháněla zvierata, zatímco obyčejní lidé nalézají vznik človeka až v třetihorách nebo ve starém diluviu. Lidská duša čekala s vtělením až do doby, kdy se zvierata stala fyzickými. Těla zvířat ztvrdla dříve než ve své skupinovej duši ztvrdla lidská těla.

Lidské tělo vykryštalizovalo z duchovního těla, ale v dávných dobách, kdy zvieracej skupinovej duše už ztvrdly, byly tyto duše ještě nedokonalé. Mohly proto utvářet jen nedokonalé stupně. Teprve později se lidská skupinová duša individualizovala, a pak se tyto individuality narodily na naší Zemi. Také pochopíme, proč se nám říše zvierat jeví jako rozložený člověk. Skupinová duša, která ve starých dobách dostala za úkol vyvíjet jiné skupinové duše, sestavovala formy zvierat, ale nemohla ďalej pokračovat. Její vlastnosti tedy vytvářely jiné části.

Nesmíme se divit, že bytost, která nejdéle čekala a také nejpозději sestoupila na Zemi, se projevuje nejen největší komplikovaností, ale také největší harmonií ve splynutí s tím, co je rozšířené ve světě zvierat. Goethe proto mohl tak šikovně říci: *Když člověk nahlédne do přírody a vnímá, co je venku v přírodě rozkouskováno, a shrne a zpracuje to, co je v něm samém jako míra a řád, tak je to stejné, jako by se příroda nacházela na vrcholu vývoje a obdivovala sama sebe.*

Poselství Goetha a Paracelsa

V člověku se tak vlastně říše zvířat individualizovala, vlastnosti světa zvířat se v člověku slily v jednotu. V následném sledu zvířecích postav tak spatřujeme božského ducha, kdy každé utváření zvířete je jednostranným zpodobením božského ducha, jehož harmonickým, všestranným výrazem je člověk. S vědomím těchto skutečností proto mohl Paracelsus říci to, čemu se dnes ještě tak těžko rozumí: *Zahledíme-li se do světa zvířat, pak pro nás každé zvíře znamená písmeno a člověk představuje slovo, které je z jednotlivých písmen sestaveno.* To je nádherným srovnáním vztahu zvířete a člověka.

S jednotlivými tvary zvířat se však mnohem důkladněji obeznámil Goethe. Řekl si: Při pohledu na zvíře a při studiu jeho forem můžeme vidět, že božské tvoření se vyžívá v největší rozmanitosti a v rozsáhlých obrazech, a my jen těžko vnímáme pramyšlenku, která je rozvětvena do nejrozličnějších tvarů a na nejruznější zvířata. Nepotřebujeme být tak groteskní jako Oken, který řekl, že každý jednotlivý orgán člověka se rovná jednomu zvířecímu druhu a skutečně tak vlastně poukázal na jednotlivé lidské orgány. O sépii například uvádí, že z ní vznikl lidský jazyk. Nebyl duchovním vědcem, ale své temné tušení vnesl do této groteskní formy.

Goethe naproti tomu shledal, že tak, jak je myšlenka člověka rozdělena mezi různé druhy, je základem prapůvodního typu každého zvířete, kdy z něho vychází jednotlivý orgán jednostranně, zatímco u člověka se začleňuje harmonicky. Goethe říká: Vezměme lva a srovnajme ho s rohatým nebo parohatým zvířetem. Základem obou je tatáž pramyšlenka, ale lev však disponuje určitou silou, která vytváří zuby. Tatáž síla, která u lva tvoří zuby, tvoří parohy u parohatého zvířete. Žádnému parohatému zvířeti proto nemůže vyrůst v horní čelisti plná řada zubů. Nedostatek ve zvířeti tedy Goethe hledá na druhé straně.

V lůně přírody je samo zvíře dokonalým tvorem. Všechny články se řídí podle věčných zákonů a odpovídající forma v skrytu uchovává svůj praobraz. Praobraz, který byl již vytvořen v nejnedokonalejší bytosti, která představuje duši v nejnedokonalejším zvířeti, dosahuje svou vrcholnou podobu v člověku jako nositeli individuální duše. Člověku proto nebyla přidělena jen podoba jako zvířatům, ale člověk v sobě tento praobraz nechává oživovat v tvůrčích myšlenkách. V něm se zrcadlí myšlenka ve svém výrazu nejen podle tvaru a podoby. Při sledování této myšlenky samotné, představené J. W. Goethem, který sleduje tento postup, slyšíme jeho slova:

*Raduj se, nejvyšší tvore přírody,
že jsi schopen ve svém nitru
zahlédnout velkou myšlenku,
podle níž se bytosti
po řadě utvářely
až vzhůru k tobě.*

Rudolf Steiner: Duše zvířat ve světle duchovní vědy, osmá přednáška, Berlín 23. ledna 1908, z přednáškového cyklu Poznání duše a ducha, GA 56, přeložil Václav Jakubec. Jazyková spolupráce Lenka Plachá, Eva Oliveriusová. Vydalo nakladatelství Studium Anthroposofické společnosti.